



વર્ગખંડ શિક્ષણમાં શૈક્ષણિક તકનીકીનો વિનિયોગ

ડૉ. દેવયાની કે. રાવલ

આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર,

સેકન્ડરી ટીચર્સ ટ્રેઈનીંગ કોલેજ, વિસનગર

૧. પ્રસ્તાવના

આજે આપણે વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીથી ઝગમગતી એકવીસમી સદીમાં પ્રવેશી ચૂક્યા છીએ. જેમાં માનવીએ સિદ્ધિનાં સોપાનો સર કર્યા છે. તેણે ચંદ્રનો તાગ મેળવ્યો છે અને પાતાળમાં ડૂબકી મારતા સબમરીનની શોધ કરી છે. આમ વૈવિધ્યસભર શોધખોળો કરીને તેણે ભૌતિક સાધનો તથા સુવિધાઓમાં વધારો કર્યો છે. વર્ગખંડની પરિભાષા બદલી તેની પરંપરાગત જૂની શિક્ષણ પદ્ધતિની જગ્યાએ અત્યંત આધુનિક શિક્ષણ પદ્ધતિ અને શૈક્ષણિક ઉપકરણોની બોલબાલા વધી ગઈ છે. ત્યારે પ્રવર્તમાન માહિતી પ્રધાન યુગમાં માહિતી પ્રસાર અને પ્રચાર માટે એટલે કે અધ્યેતા સુધી માહિતી પહોંચાડવા માટે તકનીકી કે જેને આપણે ટેકનોલોજી તરીકે ઓળખીએ છીએ તેનો ઉપયોગ થઈ રહ્યો છે. શાળાઓ આજે માહિતી ઉપર આધાર રાખે છે. ટેકનોલોજીનો અસરકારક ઉપયોગ કરવાથી નિ:શંકપણે અધ્યયન-અધ્યાપન પ્રક્રિયાને વધુ અસરકારક બનાવી શકાય છે.

૨. ટેકનોલોજીનો વર્ગખંડમાં ઉપયોગ કરવાના ફાયદા

- શિક્ષકની અસરકારકતા વધે છે.
- વર્ગખંડમાં મહાવરાની ગુણવત્તા વધે છે.
- વિદ્યાર્થીઓ સતત સક્રિય રહે છે.
- નાવીન્યનો સ્વીકાર થાય છે.
- અસમાનતામાં ઘટાડો થાય છે.

પ્રાચીન સમયમાં વર્ગખંડ પર્યાવરણ શિક્ષકકેન્દ્રી હતું, જ્યારે અત્યારે પ્રવર્તમાન વર્ગખંડ વાતાવરણ અધ્યેતાકેન્દ્રી બન્યું છે. જેમાં શિક્ષકનું સ્થાન 'કોલેબોરેટર'(જોડાણ કરનાર) તરીકે તો ક્યારેક અધ્યેતા તરીકે પણ છે. અત્યારના સમયમાં વિષયવસ્તુ સાથે સંબંધો, શોધખોળ અને તપાસનું વલણ દાખવવાનું છે. એટલે કે અહીં તથ્ય એકઠાં કરવા પર નહીં, પરંતુ તથ્યોની હેરફેર કરવા ઉપર વધારે ભાર મૂકાય છે અને સમજ કરતા અભિવ્યક્તિને વધારે મહત્વ અપાય છે. અત્યારે સમજનું સ્થાન અભિવ્યક્તિએ લઈ લીધું છે એવું કહીએ તો અતિશયોક્તિ નહીં ગણાય.

જેમ શિક્ષકની ભૂમિકા બદલાઈ છે, તેમ વિદ્યાર્થીની ભૂમિકા પણ બદલાઈ છે. એટલે કે વર્ગખંડમાં તેણે માત્ર લીસનર બની રહેવાનું નથી, પરંતુ અધ્યયનની પ્રક્રિયામાં 'એક્ટીવ પાર્ટીસીપન્ટ' બનવાનું છે. વિદ્યાર્થીઓએ જ્ઞાનનું રીપ્રોડ્યુસિંગ કરવાનું છે. આપણે ઈન્ફર્મેશન અને કોમ્યુનિકેશન ટેકનોલોજીનો વ્યૂહરચના તરીકે ઉપયોગ કરવો એ જ શિક્ષણનો એક માત્ર વિકલ્પ બાકી રહ્યો છે ત્યારે તે માટેની કેટલીક મહત્વની પ્રયુક્તિઓની ચર વિગતે આ પ્રમાણે કરીશું. જેમાં....

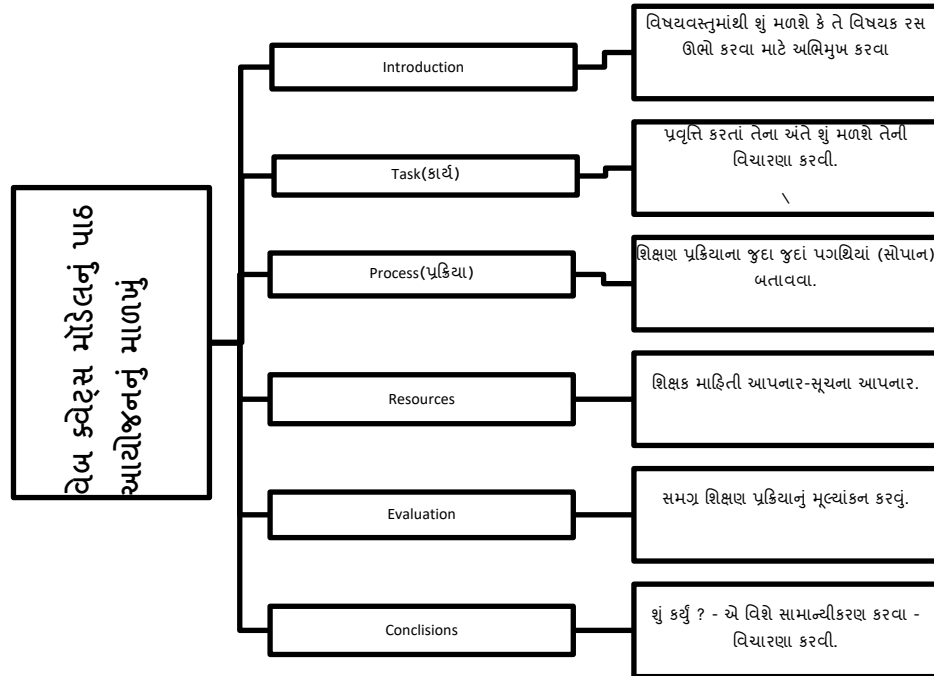
૩. વેબ આધારિત પાઠ

૩.૧ વેબ ક્વેટ્સ

અહીં 'ક્વેટ્સ'નો અર્થ 'શોધખોળ કરવી' એવો થાય છે. આ પ્રવૃત્તિ તપાસ કરનારી છે, અહીં કોઈ બાબત કે સિધ્ધાંતને શોધવું કે તપાસ કરવું એવી કામગીરી બજાવવામાં આવે છે. આમાં શિક્ષક જુદી-જુદી વેબસાઈટ શોધી વિદ્યાર્થીઓને સર્ચ કરવાનું કહે છે. સાથે જ વિદ્યાર્થીઓને લર્નિંગ એક્ટિવિટી પણ આપવાની હોય છે. આ માટેના વેબ ક્વેટ્સ મોડેલનું - લેશન પ્લાનનું ફોરમેટ ચાર્ટમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે છે.

૩.૨ સાઈબર ગાઈડ્સ

કહેવાયું છે કે - 'સારો શિક્ષક વર્ગખંડની ચાર દીવાલોને ઓગાળીને ઈન્ટરનેટને વર્ગખંડમાં લઈ આવતો હોય છે.' આ વિધાનને સાર્થક કરતાં આ સાઈબર ગાઈડ્સમાં માર્ગદર્શક (શિક્ષક) દ્વારા તૈયાર કરેલ સપ્લીમેન્ટરીનો સેટ (સંપુટ) હોય છે. આ સમગ્ર સાહિત્ય ઈન્ટરનેટ પર મૂકેલું હોય છે. આમાં શિક્ષક અને વિદ્યાર્થી જરૂરી સુધારો-વધારો કરી શકે. આમાં શિક્ષક દ્વારા તૈયાર થયેલ ઈન્ટરનેટ પર મૂકેલ-સપ્લીમેન્ટરી મટિરિયલ હાથે છે જે લાઈબ્રેરીની પૂર્વભૂમિકા પૂરી પાડે છે.



૩.૩ મલ્ટીમીડિયા પ્રેઝન્ટશન

આ પ્રવૃત્તિમાં ટેક્સ, ગ્રાફિક્સ, વીડિયો, એનિમેશન અને સાઉન્ડનો સમાવેશ કરી માહિતી વિદ્યાર્થી સુધી પહોંચાડવામાં આવે છે. આમાં માહિતીને વધુ ઉપયોગી બનાવવામાં આવે છે. એક સંશોધન કરવામાં આવ્યું જેમાં શિક્ષકોએ એવું અનુભવ્યું કે - 'જ્યારે મલ્ટીમીડિયા દ્વારા ભણાવવામાં આવે ત્યારે વિદ્યાર્થીઓ— પ્રેરણા (મોટીવેશન) મળે છે.'

૩.૪ ટેલી કમ્પ્યુટિંગ પ્રોજેક્ટ્સ

ટેલી કમ્પ્યુટિંગ પ્રોજેક્ટ્સમાં એક જગ્યાએ બેઠેલ વિદ્યાર્થી ઓન લાઈન પર બીજા કોઈ પણ વ્યક્તિ, મિત્ર, શિક્ષક વગેરેની સાથે માહિતીની આપ-લે કરી શકે છે, જેમાં એના અનુભવો, માન્યતાઓ, માહિતી, સૂચનાઓ, સમસ્યાઉકેલ પદ્ધતિઓ, સર્જનાત્મક કાર્યની આપ-લે કરી શકે છે.

ટેલી કમ્પ્યુટિંગ ઉપકરણોમાં ઈ-મેઈલ, ઈલેક્ટ્રોનિક-મેઈલિંગ લિસ્ટ્સ, ઈલેક્ટ્રોનિક બુલેટિન બોર્ડ, ડિસ્કશન ગ્રુપ્સ, વેબ બ્રાઉઝર, રીઅલ-ટાઈમ ચેટિંગ, ઓડિયો અને વીડિયો કોન્ફરન્સિંગ વગેરેનો સમાવેશ કરી શકાય છે.

૩.૫ ઓન લાઈન ડિસ્કશન

આ ટેલી કમ્પ્યુટિંગ પ્રોજેક્ટસનો જ એક પ્રકાર છે. આમાં બધા શિક્ષકો, વિદ્યાર્થીઓ અને નિષ્ણાતો સાથે કોઈ પણ મુદ્દા અંગે – ગમે તે સમયે ચર્ચા કરી શીખી શકે તેવી સુસજ્જ વ્યવસ્થા કરેલી હોય છે.

૪. ઉપસંહાર

આમ, પ્રવર્તમાન સમયમાં જે ચીલાચાલુ શિક્ષકો ફક્ત વ્યાખ્યાન પદ્ધતિનો જ ઉપયોગ કરીને બરાડા પાડી રહ્યા છે, તેવાની સામે અત્યારે ટેકનોલોજી વર્ગખંડના બારણાં ખટખટાવીને કહી રહી છે. - "May I help you." ત્યારે તેને પ્રેમથી આવકારી અધ્યયન-અધ્યાપન પ્રક્રિયામાં પ્રયોજી વર્ગખંડમાં પર્યાવરણ રસપ્રદ બનાવવું જ રહ્યું. અધ્યેતાકેન્દ્રી શિક્ષણ બનાવવા ટેકનોલોજીનો ભરપૂર ઉપયોગ કરવો એ શિક્ષણનો એક માત્ર વિકલ્પ બાકી રહ્યો છે.

સંદર્ભસૂચિ

1. ઠક્કર, મ. (2018). વર્ગખંડ શિક્ષણમાં કમ્પ્યુટર પ્રયોગનો વિનિયોગ: એક અભ્યાસ. શિક્ષણશાસ્ત્ર પરિષદ અને પ્રજ્ઞાન, 5(2), 45-59.
2. દવે, જ. એસ., અને મેહતા, પ. આર. (2016). શૈક્ષણિક તકનીકી અને શિક્ષણનો મધ્યસ્થતા: કમ્પ્યુટર શાળામાં વિનિયોગની રચના. શિક્ષણ અને સમાજ, 8(1), 112-127.
3. રાય, એન. આર., અને પટેલ, ક. બી. (2019). શિક્ષણમાં ઈન્ટરનેટ નો ઉપયોગ: વિદ્યાર્થીઓની મુદ્દતો અને સામર્થ્યો. શિક્ષણની આધુનિકતા, 10(3), 78-92.